

Lunds universitet

ULF ZANDER

Staffan Bergwik, Michael Godhe, Anders Houltz & Magnus Rodell (red.),
*Svensk snillrikhet? Nationella föreställningar om entreprenörer och teknisk
 begåvning 1800–2000* (Lund: Nordic Academic Press 2014). 235 s.

I denna antologi analyserar tio svenska historiker hur föreställningar om svenskhet, tekniskt kunnande, uppfinningsriktighet, företagsamhet och modernitet har upprepats och omformulerats sedan slutet av 1800-talet. Utgångspunkten är begreppet snilleindustrin och i synnerhet hur snillrika individer har varit en resurs i meningsproduktionen i olika tider och olika sammanhang. Redaktörerna menar att såväl Gustaf Sundbärgs idéer från det förra seklets början om den svenska nationalkaraktären som det nutida vurmandet för innovation och entreprenörskap är en del av ett idékomplex som ständigt återupprepats men också förändrats. Syftet med antologin är att historisera detta idékomplex genom att analysera vilka sammanhang som har gett föreställningarna deras betydelser samt för vilka ändamål och på vilka arenor som föreställningarna har använts. Boken vänder sig därmed mot tidigare historiker och populärvetenskapliga författare som har tagit svensk teknisk snillrikhet som en mer eller mindre oproblematiserad empirisk utgångspunkt.

Boken består av tre delar med fokus på i tur och ordning medieringen av snillet, företagande och identitetsskapande samt formeringen av vetenskapliga gemenskaper. Idéhistorikern Staffan Bergwik inleder den första delen med ett text om hur mediala representationer av Gustaf Dalén, en av snilleindustrins förgrundsgestalter, har använts för att formulera ett nationellt samförstånd om vetenskapens, teknikens och industrins betydelse för nationen. Särskilt intressant är hur metaforiken om Dalén som en ljusbringare som själv blev blind av ett misslyckat experiment – ett kroppsligt offer – överfördes på nationen. Idéhistorikern Emma Nygren skriver om Ivar Kreuger som en förvaltare av den svenska snilleindustrin, en sorts finansiellt snille. Trots att Kreugers självmord uppdagade oegentligheter och utlöste en finansiell kris gick det även efter hans död att beskriva Kreuger som en tragisk hjälte, en representant för en andra svensk stormaktstid. Teknik- och vetenskapshistorikern Ulf Larsson analyserar hur Alfred Nobels eftermäle dominerats av dennes roll som grundare av nobelpriset snarare än hans insatser som uppfinnare och entreprenör. I ett något annorlunda bidrag, omarbetat från en tidigare artikel i *Polhem*, analyserar idéhistorikern Thomas Kaiserfeld de fyra svenska spelfilmer som handlar om ingenjörer och finner att varje film i första hand har varit en samtidspegel.

Den andra delen handlar om företagande och identitetsskapande. Teknik- och vetenskapshistorikern Anders Houltz analyserar snilleindustrin

som mytiskt begrepp och betonar i synnerhet hur Volvo och dess grundare kunde knyta an till myten, trots att företagen saknade de viktigaste karaktéristika för en snilleindustri. Idéhistorikern Per Dahl spårar snilleindustrins begreppshistoria, framför allt utifrån Industriförbundets (icke-)användning av begreppet. Den tredje och sista delen handlar om formering av vetenskapliga gemenskaper. Vetenskapshistorikern Hjalmar Fors diskuterar hur Carl Wilhelm Scheele efter sin död fungerade som en projektyta för idealiserade föreställningar om vad vetenskap borde vara. Ekonomisk-historikern Ylva Hasselberg skriver om sambandet mellan entreprenörskapstanken, en ekonomisk politisk som främjade sparande och skapandet av disciplinen ekonomisk historia. Vetenskapshistorikern Jenny Beckmann skriver om Linné och växtsamlandets roll inom skolbotaniken. Idéhistorikern Michael Godhe avrundar antologin med ett post scriptum om vårt behov av berättelser om geniala och innovativa individer.

Samtliga bidrag i boken är välskrivna, intressanta och genomarbetade. Men antologin som helhet är inte lika övertygande som de individuella texterna. Godhe skriver i sitt post scriptum att en ursprunglig utgångspunkt för bokprojektet var "att berättelsen om 'snilleindustrin' [...] behövde dekonstrueras och kontextualiseras" (s. 223). Men vems berättelse är det man vill polemisera mot? Antologin visar övertygande hur föreställningar om svenskhet, modernitet, vetenskap och teknisk begåvning har använts för att skapa mening. Den visar också att detta meningsskapande inte varit konstant över tid utan präglats av både upprepningar och förskjutningar. Många historiker skulle nog utan vidare skriva under på en sådan konstruktivistisk premiss, men som en metodologisk ansats snarare än som en intressant slutsats. Det verkar som om redaktörernas huvudsakliga måltavlor är populära framställningar om svenskhet skrivna av andra än professionella historiker, som exempelvis Anders Johnsons *De lyfte landet* (2002), Kjell Sedigs *Svenska innovationer* (2002) och Petter Karlssons och Johan Erséus *Svenska uppfinnare* (2003). Framställningen i antologin är dock tydligt akademisk till karaktären och har knappast potential att nå ut i vidare kretsar. Redaktörerna riktar även viss kritik mot tidigare historiker som de menar har försummat att problematisera föreställningen om svenskt tekniskt kunnande och därmed gett denna föreställning vetenskaplig legitimitet. Här hade det varit önskvärt med en tydligare historiografisk inramning så att redaktörerna kunde göra tydligare vem det är de polemiserar mot.

Det andra problemet handlar om de teser som antologin driver, eller möjligtvis undviker att driva genom att inrikta sig på att dekonstruera en berättelse. Både inledningen och enskilda kapitel handlar huvudsakligen om hur enskilda individer eller "snillen" har varit avgörande för meningsproduktionen genom att förkroppsliga en bredare berättelse om nationell ut-

veckling och välstånd. Det är ett relevant perspektiv, men man kan ställa sig frågan om inte kollektivistiska föreställningar har spelat en minst lika stor roll i konstruktionen av svenskhet, modernitet och uppfinningsrikedom. De valda fallstudierna har en kronologisk slagsida mot det förra sekelskiftets nationalromantiska strömningar och mot 1900-talets tidigare del. Sedan gör boken ett tvärt kronologiskt hopp från Kreugers finansiella snillrikhet under 1930-talet till att entreprenörskap införs i läroplanen 2011. Även om hjältenarrativ och grundarmyter mobiliserades även under efterkrigstidens folkhemstänkande, storföretagande och storskaliga tekniska utvecklingsarbete var utrymmet sannolikt betydligt mindre för individorienterade narrativ.

Man kan också ställa frågan om inte den nutida diskursen om svensk snillrikhet som redaktörerna vänder sig emot har kollektivistiska drag som är minst lika framträdande som de individuella, framför allt i internationell jämförelse. När svenska entreprenörer inom till exempel mode, reklam, datorspel eller appar når framgång är det ett vanligt mönster att tolka framgången som ett svenskt under, där den individuella entreprenörens snille inordnas i en tradition av samverkan och kunskapsdelning, i klar kontrast mot till exempel amerikanska individualistiska myter om kreativt entreprenörskap. Framgångsrikt samtida svenskt storföretagande konstrueras likaså ofta som utfallet av lyckade innovationssystem med samverkan i nätverk mellan offentlig sektor, utbildningsväsende och grupper av företag.

Sammantaget är detta en välskriven antologi, som hade varit mer övertygande om den konstruktivistiska ansatsen hade fått en tydligare historiografisk inramning och om teserna om den svenska snillrikhetens individuella förkroppsligande hade varit skarpare formulerade.

Chalmers tekniska högskola

GUSTAV SJÖBLOM

Kristin Lundell, *Busskungen: Svensken som grundade Greyhound* (Stockholm: Norstedts förlag 2014). 275 s.

Kristin Lundell är en journalist med rötter i Dalarna. Hennes intresse för "Busskungen" Eric Wickman väcktes av historier hon hörde som barn. Hennes mamma hade vuxit upp i närheten av Wickmans släktgård i Våmhus utanför Mora och kunde berätta om Eric Wickman och om hans besök i hembygden.

När Kristin Lundell som vuxen började leta efter information om Eric Wickman förvånade hon sig över avståndet mellan den rika informationen